

AZ OKTATÁSI CÉLÚ CIVIL-NONPROFIT SZERVEZETEK ÉS AZ ÖNKÉNTESSÉG JELLEMZŐI A STATISZTIKÁK (2010-2022) TÜKRÉBEN SEBESTÉNY ISTVÁN¹ – BARTAL ANNA MÁRIA²

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2024.1.55-81>

Absztrakt

Az 1990-es évek végéig, számbeli arányát tekintve, az oktatási alszektor a magyar civil-nonprofit szektor második legjelentősebb tevékenységi területe volt. Ekkor még úgy tűnt, hogy van esély arra, hogy az oktatási alszektoron belül kialakuljon a civil-nonprofit szervezetek olyan együttese, amely képes lesz szolgáltatói jellegű feladatok átvállalására, amivel kiegészíteni, korrigálni vagy akár helyettesíteni is tudja az állami és a piaci szektor hiányosságait ezen a területen. Tanulmányunk középpontjában az oktatási civil-nonprofit szervezetek 2010 és 2022 közötti strukturális jellemzői és az önkéntesség terén megmutatkozó változásainak az elemzése áll, különös tekintettel a válságokkal terhes 2020 és 2022 közötti időszakra. A nonprofit statisztikai adatok elemzése alapján eredményeink azt mutatták, hogy az oktatási alszektor szervezetszámbeli arányát tekintve jelentős pozícióvesztésen ment át. Noha a civil-nonprofit szektor összes bevételeiből való részesedése folyamatosan csökkent, de még így is a szervezetek felső ötödében foglalt helyet. Mind a foglalkoztatottal rendelkező szervezetek aránya, mind pedig foglalkoztatási potenciáljuk alapján a szektor középmezőnyében helyezkedett el. 2010 és 2022 között az oktatási alszektorban átlagosan jelenlévő 35000 önkéntes átlagosan 3,3 millió órát teljesített, aminek becsült értéke átlagosan számítva 4,8 milliárd forint volt. A 2022. évre vetítve a hazai önkéntes szektor 9 százalékát kitevő oktatási önkéntes az összes önkéntesek által teljesített munkaórához 6 százalékban járult hozzá, ami az összes, becsült önkéntesmunka-értékének ugyancsak 6 százalékát tette ki. Az eredmények alapján úgy véltük, hogy társadalmi beágyazottságánál fogva az oktatási alszektorban történt változásokra erős kihatással volt a közoktatás strukturális és irányítási átszervezése, az 1 százalékos felajánlást lehetővé tevő adójogi szabályozásokban bekövetkezett változások, az önkormányzati és az állampolgári „érdekvesztés”, valamint forrásszegénység. Az oktatási civil-nonprofit szervezetek számára a 2020-as év abszolút mélypontot jelentett, ahonnan egy, a korábbiakat is meghaladó szintre tudtak visszapattanni, úgy a szervezetszám, a bevétel nagyság, a foglalkoztatottak, mint az önkéntesek számát illetően. Ugyanakkor a 2022-es statisztikai adatok ismét az alszektor viszonylagos gyengülését mutatják.

¹ Sebestény István (PhD) közgazdász-szociológus, statisztikus, vezető főtanácsos, Központi Statisztikai Hivatal

² Bartal Anna Mária (PhD), szociálpolitikus – szociológus, az Önkéntes Szemle főszerkesztője.

Kulcsszavak: oktatási civil-nonprofit szervezetek, önkéntesség, oktatás, közoktatáspolitikai, oktatási szolgáltatások

Characteristics of nonprofit organisations in education and volunteering in the light of statistics (2010-2022)

István Sebestény – Anna Mária Bartal

Abstract

Until the end of the 1990s, education was the second largest focus in the Hungarian nonprofit sectors both in terms of numbers and percentage of the nonprofit sector. At that time, it seemed that there was an opportunity to develop a group of nonprofit organisations within the education sub-sector that would be able to take on service-like tasks to complement, correct, or even replace the public and market sectors in this area. The focus of our study is to analyse the changes in the structural characteristics and volunteer activities of the educational nonprofit organizations between 2010 and 2022 with a special focus on the crisis-ridden period between 2020 and 2022. Based on the analysis of nonprofit statistical data, our results showed that the education sub-sector has experienced a significant decrease in terms of the number of organisations. Although the share of the nonprofit sector in total revenues has been steadily decreasing, it still ranked in the top fifth of organisations. Between 2010 and 2022, the average of 35,000 volunteers in the education sub-sector contributed an average of 3.3 million hours, with an estimated average value of HUF 4.8 billion. By 2022, education volunteers, who accounted for 9 percent of the domestic volunteer sector, contributed 6 percent of all volunteer hours worked, which was also 6 percent of the estimated total value of volunteer hours. The results suggested that, given its social embeddedness, changes in the education sub-sector were strongly influenced by the structural and governance reorganisation of public education, changes in tax legislation allowing for a 1 percent donation, local government and citizen 'disinterest', and resource constraints. The year 2020 marks an absolute low point for the number of educational nonprofit organisations, from which they have been able to bounce back to a level that exceeds previous levels in terms of the number of organisations, revenue, employees, and volunteers. However, the 2022 statistics show a relative weakening of the sub-sector.

Keywords: education, education policy, education services, education nonprofit organisations, volunteering

BEVEZETÉS

A nonprofit szervezetek társadalmi-gazdasági szerepével foglalkozó keresleti modellek (Weisbrod 1975) kiindulási pontja, hogy az állam az egyes fogyasztók közjavak iránti igényét nem a kívánt szinten biztosítja, illetve saját piaci megoldásaik pedig a társadalom szempontjából nem hatékonyak. Ezért az ilyen fogyasztók reziduális keresletük kielégítésére olyan lehetőségeket keresnek, amikkel kiegészíteni, korrigálni vagy netán helyettesíteni tudják

közjavak iránti igényeiket. A kielégítetlen fogyasztói kereslethez azonban szükséges a kínálati oldal is (James 1987), tehát olyan szervezetek, amelyek képesek a magán szektoron belül maradva, megfelelően biztosítani a közjavak iránti igényeket. Ezek pedig nem mások, mint a nonprofit szervezetek.

Magyarországon a rendszerváltást követő években számos oktatási célú civil-nonprofit³ szervezet (főként alapítvány) jött létre, válaszul arra a „keresletre”, amivel a szülők gyermekeik óvodai, általános és középiskolai oktatásának színvonalát kívánták emelni, vagy éppen a hiányzó szolgáltatásokat (például, nyelvtanulás, egyéb „különórák” és tehetséggondozás), illetve az iskolák tanulóinak, pedagógusainak támogatását, valamint az intézmények fenntartását akarták biztosítani. Azoknak a civil és roma szervezeteknek a létrejötte – mint „kínálati” oldal – nyújtott alternatívát az olyan problémák kezelésére, amelyek a roma és hátrányos helyzetű gyermekek iskolai, vagy komplex keretbe ágyazva, a családok, közösségek integrációját, támogatását tűzte ki célul. Ennek jellegzetes formái voltak a tanodák és a hozzájuk kapcsolódó tanodai módszer megvalósítása (lásd erről bővebben Szűcs – Fejes 2024). Az első tanodák az 1990-es évek közepén alakultak meg, de számszerű növekedésük valójában a második ezredfordulótól 2015-ig tartott, amikor is a magán alapítású civil-nonprofit szervezetek mellett az egyházi kötődésű civil szervezetek, illetve a telepfelszámolási Gyermekesély program keretében is indultak hasonló kezdeményezések (lásd még Perpék – Kiss 2024).⁴ Gerencsér Balázs és szerzőtársai 2016-os tanulmányukban – 240 közoktatás melletti vagy azt kiegészítő, a hátrányos helyzet mérséklésére irányuló civil oktatási program vizsgálata alapján – megállapították, hogy az ilyen programok sikere öt tényezőn múlik: a komplex problémakezelés, a szakmai felkészültség, a szakmai műhely adta stabilitás, az elhivatott vezető és az önkéntes munkára alapozott megvalósítás (Gerencsér et al. 2016:51-56).

A nemzetközi összehasonlító nonprofit kutatások (Salamon – Anheier 1995) a nonprofit szektorok adatai alapján négy tevékenységtípusú szektort azonosítottak: az oktatás, az

³ A tanulmányban a civil-nonprofit kifejezést használjuk, utalva a hazai nonprofit szektor szervezettípus szerinti dualitására. Lásd ezt bővebben „Az oktatási civil-nonprofit alszektor strukturális jellemzői, 2010-2022” című fejezetben.

⁴ A 2013-ban létrehozott Tanodaplatform (www.tanodaplatform) adatai szerint mintegy 178 tanoda vagy tanoda-jellegű kezdeményezés működött. Az Autonómia Alapítvány kutatási jelentése 2016-ban mintegy ötvenre tette a tanodákhoz hasonló kezdeményezések számát. Forrás: <https://autonomia.hu/wp-content/uploads/2017/02/Tanoda-kutatas-osszefoglalas.pdf>

egészségügy, a szociális szolgáltatások és a kulturális, szabadidős tevékenységek által dominált szektort. Ahogy már többször is leírtuk (Bartal 2005; és legutóbb Laki et al. 2023) a magyar civil-nonprofit szektort hagyományosan – még félig szerves, megszakított fejlődése ellenére is – a szabadidős és a kulturális szervezetek dominanciája jellemzi. Az 1990-es évek egyik fő kutatási kérdése (Kuti 1998) az volt, hogy Magyarországon is létrejön-e a nonprofit szektornak – a nyugat-európaihoz hasonló – szolgáltató típusú szervezetegyeztetése. Azaz, hogy a szabadidős és kulturális szervezetek dominanciája mellett meg tudnak-e erősödni az oktatási, szociális, az egészségügyi szolgáltatásokat nyújtó civil-nonprofit szervezetek. Amint majd az 1.-2. ábrán is láthatjuk, az oktatási alszektor – 2010-ig a szervezetszám és 2009-ig az összes bevételből való részesedés arányát tekintve – a második-negyedik legjelentősebb tevékenységi területe volt a magyar civil-nonprofit szektornak.⁵

Azok a változások, amelyek ezután az alszektor helyzetében végbementek, nem függetleníthetők az elmúlt, közel másfél évtizedben az oktatáspolitikában és a civil-nonprofit szektort is érintő gazdasági szabályozások terén lezajlott folyamatoktól. Természetesen nem térhetünk ki minden momentumra, ezért ezek közül csak azt a néhányat emeljük ki, amelyek szerintünk közvetett hatással voltak az oktatási intézmények és az azok köré szerveződő civil-nonprofit szervezetek kapcsolatára, illetve e szervezetek fennmaradására és működésére.

A 2011-ben hozott Köznevelési Törvény⁶ végrehajtási utasításában bennfoglaltak 2012-13 között valósultak meg, aminek következtében az iskolák az önkormányzati helyett állami kezelésbe kerültek. Ez egyrészt érintette az iskolák helyi beágyazottságát, mivel az intézmények gazdálkodása és fejlesztése a Klebelsberg Központ koordinációja alá került. Másrészt ez a szervezeti-irányítási változás egyfajta „elidegenedéshez” is vezetett, hiszen akár a szülők, akár az intézmény által létrehozott civil-nonprofit szervezetek tevékenysége már nem kapcsolódhatott olyan közvetlenül az iskolák működtetéséhez. Harmadrészt, az amúgy is forráshiányos önkormányzatok a központosítás által kevésbé lettek „érdekeltek” a közoktatási intézményeket segítő civil-nonprofit szervezetek fenntartásában és támogatásában.

⁵ Meg kell jegyezni, hogy egyébként az oktatás-támogatás jelentős szektorbeli pozíciójának is voltak történeti előzményei a két háború között. Schuler Dezső 1934-es statisztikája szerint (lásd Bartal 2005:169) Budapesten az árvaellátás után a legtöbb magán- és közalapítvány jutalom- vagy ösztöndíj alapítvány volt. Az ilyen alapítványokkal a nehéz sorsú, de tehetséges tanulókat kívánták támogatni, ami gyakorlatilag kiterjedt minden iskolatípusra.

⁶ A 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről.

A 2011-ben bevezetett egykulcsos adóval és a különböző családi adókedvezményekkel a korábbiakhoz képest jelentősen csökkentek az oktatási célú civil-nonprofit szervezetek számára (is) utalt személyi jövedelemadó felajánlások és azok összegei is. 2017-ben szigorították a nonprofit és a forprofit fenntartású magániskolák működését.

Nahalka István 2022-ben megjelent tanulmányában a magyar közoktatás-politika 2018-2022 közötti időszakának négy problématerületét emelte ki. Véleménye szerint egyrészt az iskolaelhagyók arányának csökkentése nem sikerült az Európa 2020 stratégia vállalásai szerint. Másrészt tovább növekedett az iskolai esélyegyenlőség és szelekció. Harmadrészt a Digitális Oktatási Stratégiában rögzített feladatok nagy része nem lett végrehajtva. Végezetül pedig úgy látta, hogy a COVID-19 járvány alatt bevezetett távolléti oktatás nem éppen kedvező hatással volt a köznevelési intézmények, pedagógusok szakmai munkájára (Nahalka 2022:15). Mindezek számunkra azt mutatják, hogy továbbra is vannak olyan „keresleti” területek a közoktatásban, amelynek működtetésében az oktatási civil-nonprofit szervezetek szerepet vállalhatnak. Ugyanakkor az oktatási civil-nonprofit szervezeteket önkéntes munkában működtető kínálati oldal (például szülők, pedagógusok, intézmények) a pandémia alatt olyan anyagi, fizikai és mentális erőforrás-hiány állapotba került, amely jelentősen kihatott alapítványaik, egyesületeik életben tartására és működtetésére is.

Írásunk fókuszában a legfrissebb nonprofit statisztikai adatok alapján az oktatási alszektor 2010-2022 közötti időszakának elemzése áll. Elsődleges célunk az volt, hogy feltárjuk, hogy az eltelt több mint másfél évtizedben milyen fejlődési pályát futott be a hazai oktatási civil-nonprofit alszektor. Ennek érdekében először a hosszútávú idősorokon az oktatási szervezetek civil-nonprofit szektoron belül elfoglalt helyzetének változásait mutatjuk be három mutató – a szervezetszámbeli arány, az összes bevételből való részesedés és a foglalkoztatási potenciál – alapján. Ezt követően térünk rá az oktatási alszektor strukturális – szervezetszám, szervezet- és tevékenységtípus szerinti – jellemzőinek vizsgálatára. Úgy véljük, ezen eredmények alapján következtethetünk arra, hogy a bevezetőben is bemutatott oktatás- és gazdaságpolitikai változások milyen közvetett hatást gyakoroltak az oktatási civil-nonprofit szervezetek fejlődésére. Elemzésünk jelentőségét az adja, hogy a tevékenységek tekintetében teljes „mélyfúrást” végzünk, ugyanis az oktatási civil-nonprofit szervezeteket altevékenységek – alap- és középfokú oktatás; felsőszintű oktatás; iskolarendszeren kívüli oktatás, képzés;

oktatást kiegészítő tevékenység⁷ – szerint is megvizsgáljuk. Továbbá, az oktatási célú civil-nonprofit szervezetek altevékenységei közül külön figyelmet szentelünk az alap- és középfokú oktatási altevékenységek közé tartozó hat tevékenységcsoportnak úgy, mint: óvodai, iskolai előkészítő oktatás, nevelés; oktatás 1-8-12 évfolyam; oktatás 7-12 évfolyam; szakmai, középfokú oktatás; alap- és középfokú intézmény tanári szülői szervezetei; alap- és középfokú intézmény fenntartása.⁸ Célunk ezzel az, hogy feltárjuk mely oktatási altevékenységeket érintették azok az erőforrás-hiányok, amelyek az elmúlt három év társadalmi és gazdasági változásai hatására kialakultak. Egy civil-nonprofit tevékenységi terület szektoron belüli, illetve társadalmi beágyazottságának egyik fő mutatója, hogy mennyire támaszkodik, veszi igénybe az önkéntesek munkáját. Ezért a tanulmány negyedik részében először az oktatási célú civil-nonprofit szervezetekhez kapcsolódó önkéntesség jellemzőit – önkéntesek száma, önkéntesség gyakorisága – vizsgáljuk meg, majd pedig az alszektorhoz kapcsolódó önkéntesség gazdasági erejét – önkéntesek által ledolgozott munkaórák, azok becsült értéke alapján – mutatjuk be.

AZ OKTATÁSI CÉLÚ SZERVEZETEK HELYE A HAZAI CIVIL-NONPROFIT SZÉKTORBAN, 2010-2022

Ahogy a bevezetőben már említettük, szervezetszámát tekintve az oktatási alszektor 2010-ig a hazai civil-nonprofit szektor második legjelentősebb tevékenységi területe volt (átlagosan 13,7 százalékos részesedéssel) a szabadidő és hobbi alszektor után. A statisztikai adatok (1. ábra) azonban azt mutatják, hogy 2011 és 2016 között az oktatási szervezetek szektoron belüli pozíciója meggyengült, mivel mind a szabadidő és hobbi-, illetve a kulturális-, mind pedig a sport alszektorok nagyobb arányú szervezetszám-növekedést tudtak realizálni.

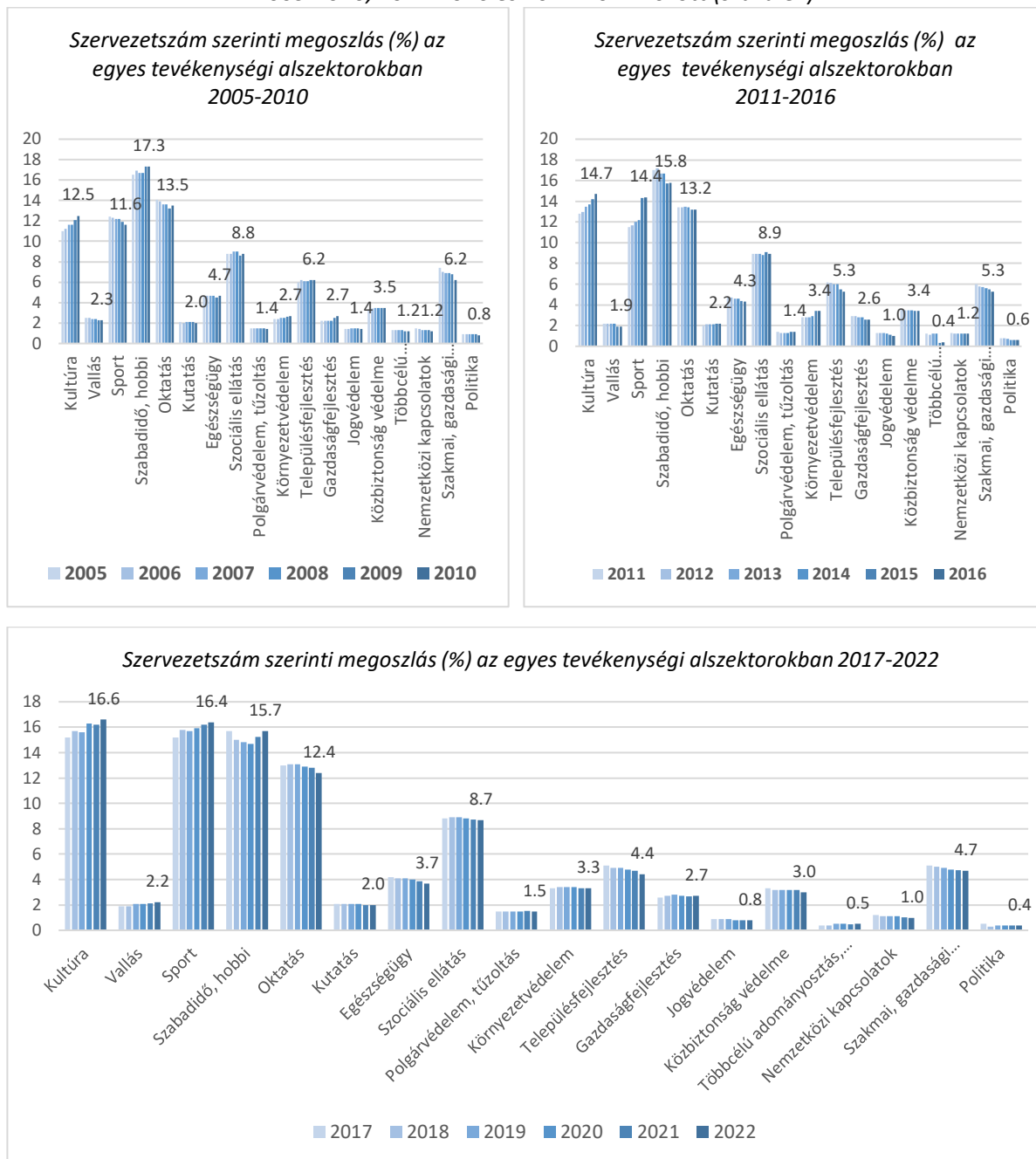
Ez a pozícióvesztés 2017 és 2022 között folytatódott, mert a magyar civil-nonprofit szektor meghatározó alszektorai a kulturális- és a sport alszektorok (átlagosan 15,9 százalékos részesedésükkel) lettek, amiket a szabadidő és hobbi alszektor követett (1. ábra). Ez a három alszektor volt egyébként az, ahol 2020 és 2022 között is növekedett a szervezetek száma,

⁷ Ez az altevékenység szerinti felosztás a 2016-ban bevezetett új NSZOR-kódok szerint történt. Ezt megelőzően alkalmazott NSZOR-kódok a következők voltak: gyermek-, felső-, felnőttoktatás, többcélú és egyéb oktatás.

⁸ Ez a felosztás ugyancsak a 2016-ban bevezetett új NSZOR-kódok szerintiek. Ezt megelőzően a következő kategóriák voltak érvényben: óvodai oktatás, támogatás; alapfokú oktatás, támogatás; középfokú oktatás, támogatás; szakmunkásképzés, támogatás; többszintű és egyéb gyermek-oktatás, támogatás.

illetve szektoron belüli arányuk. Ugyanakkor az adatok azt mutatják, hogy a pandémia, a háború és a kezdődő gazdasági válság negatív hatással volt az oktatási mellett az egészségügyi, a település- és gazdaságfejlesztési civil-nonprofit szervezetek számbeli emelkedésére.

1. ábra. Az egyes civil-nonprofit alszektorok jellemzői a szervezetszám szerinti megoszlás alapján 2005-2010, 2011-2016 és 2017-2022 között (százalék)⁹

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon 2005 – 2022. Központi Statisztikai Hivatal 2007-2024.

⁹ A jelölt százalékos értékek a 2010-es, a 2016-os és 2022-es évekre vonatkoznak.

Összességében megállapítható, hogy az oktatási alszektor jelentősége – a szervezetszám tekintetében elfoglalt pozíciója alapján – 2011 óta folyamatosan csökkent a hazai civil-nonprofit szektorban. A lassú ütemű változás „végpontja” 2022-ben volt, mert a civil-nonprofit szektoron belüli aránya 12,4 százalékra esett vissza – bár még ezzel együtt is a negyedik legnagyobb szervezetszámmal rendelkező alszektor maradt.

Amennyiben egy civil-nonprofit tevékenységi terület szektoron belüli jelentőségét akarjuk érzékeltetni, akkor az egyik legfontosabb mutató az összes bevételből való részesedés aránya.

A statisztikai adatok (2. ábra) azt mutatják, hogy:

- 2005 és 2010 között a magyar civil-nonprofit szektor összes bevételeinek (átlagosan) 34,7 százalékát három alszektor – a kulturális és a gazdaságfejlesztési mellett az oktatási – birtokolta.
- 2011 és 2016 között ez sorrend megváltozott, mivel az összes bevételek már (átlagosan) 38,6 százaléka a településfejlesztési-, a kulturális- és a gazdaságfejlesztési alszektor között oszlott meg. Az oktatási alszektor (átlagos) 9,7 százalékos bevétel-részesedésével a negyedik helyre került a hazai civil-nonprofit szervezetek rangsorában.

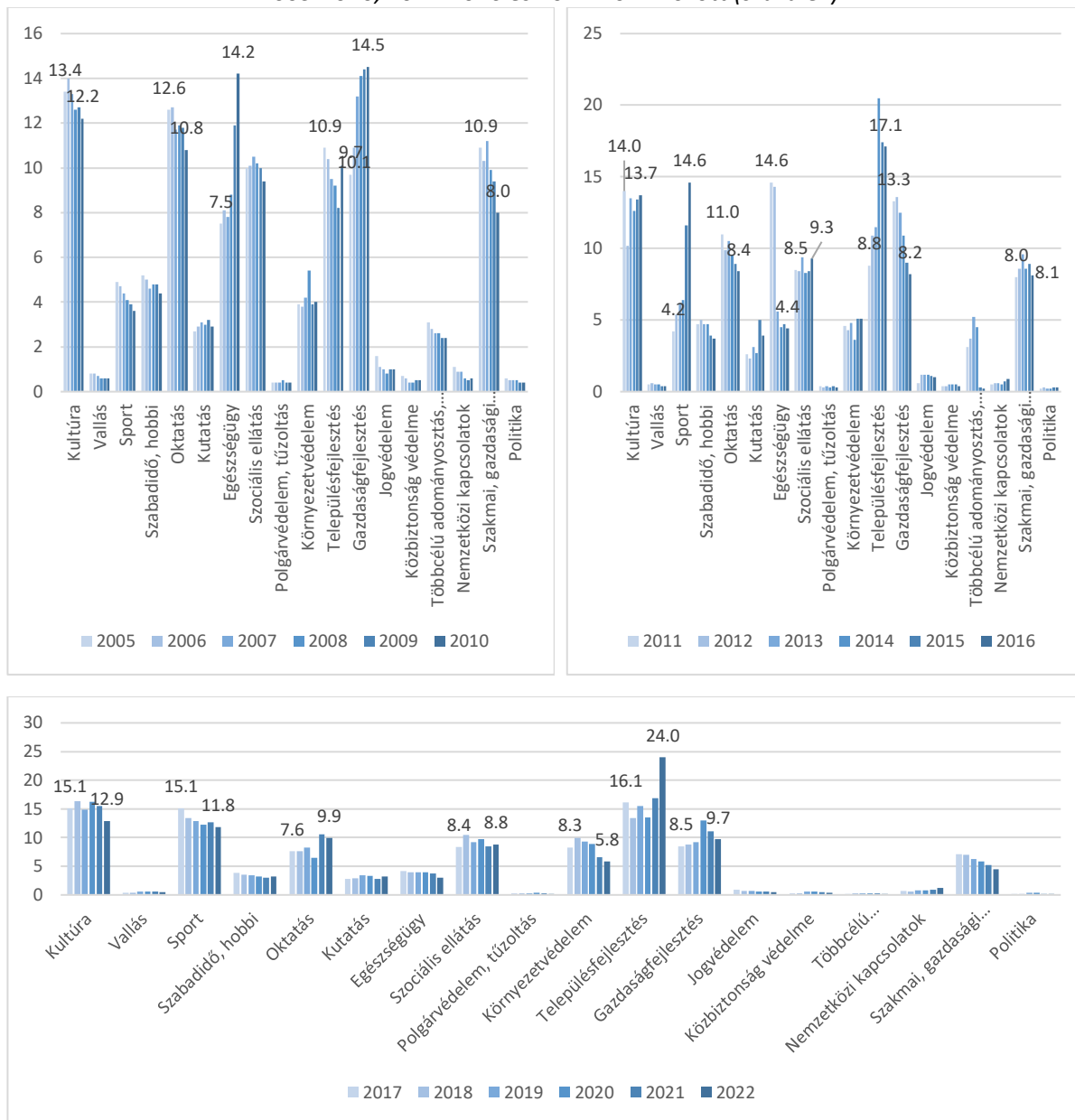
Végezetül, 2017 és 2022 között továbbra is a településfejlesztési alszektorhoz jutott a szektor összes bevételeinek legnagyobb hányada (átlagosan 16,5 százaléka), és ezt követték sorrendben a kulturális-, a sport- és a gazdaságfejlesztési alszektorok. Ez a négy alszektor a hazai civil-nonprofit szektor összes bevételeinek (átlagosan) 54,9 százalékát birtokolta. Az oktatási alszektor az ötödik helyre került, mivel a szociális alszektor az adott időszakban már több bevételt tudott realizálni.

Az oktatási alszektor a „mélypontját” – a bevételrészesedési arány tekintetében is – 2020-ban érte el, amikor is a civil-nonprofit szektor összes bevételeinek mindössze 6,5 százalékát tudta kitermelni. Ugyanakkor érdekes fejlemény, hogy míg más (kultúra-, sport-, gazdaságfejlesztés- és szociális) alszektorok bevételrészesedési arányai 2021 és 2022 között lecsökkentek, addig az oktatási alszektornak 2021-ben 10,6 százalékra emelkedett, 2022-ben pedig valamivel alacsonyabbra, 9,9 százalékra esett vissza részesedése.

Amennyiben az oktatási alszektor szervezetszámbeli arányát és a szektor összes bevételeiből való arányát vetjük össze, megállapítható, hogy szervezetszámbeli arányánál minden vizsgált időszakban átlagosan 2-5 százalékponttal alacsonyabb bevétellel rendelkezett. Ez arra utal,

hogy az oktatási alszektorban számos olyan szervezet van, amelynek minimális vagy egyáltalán nincs bevétele.¹⁰

2. ábra. Az egyes civil-nonprofit alszektorok jellemzői az összes bevételből való részesedés alapján
2005-2010, 2011-2016 és 2017-2022 között (százalék)¹¹

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon 2005 – 2022. Központi Statisztikai Hivatal 2007-2024.

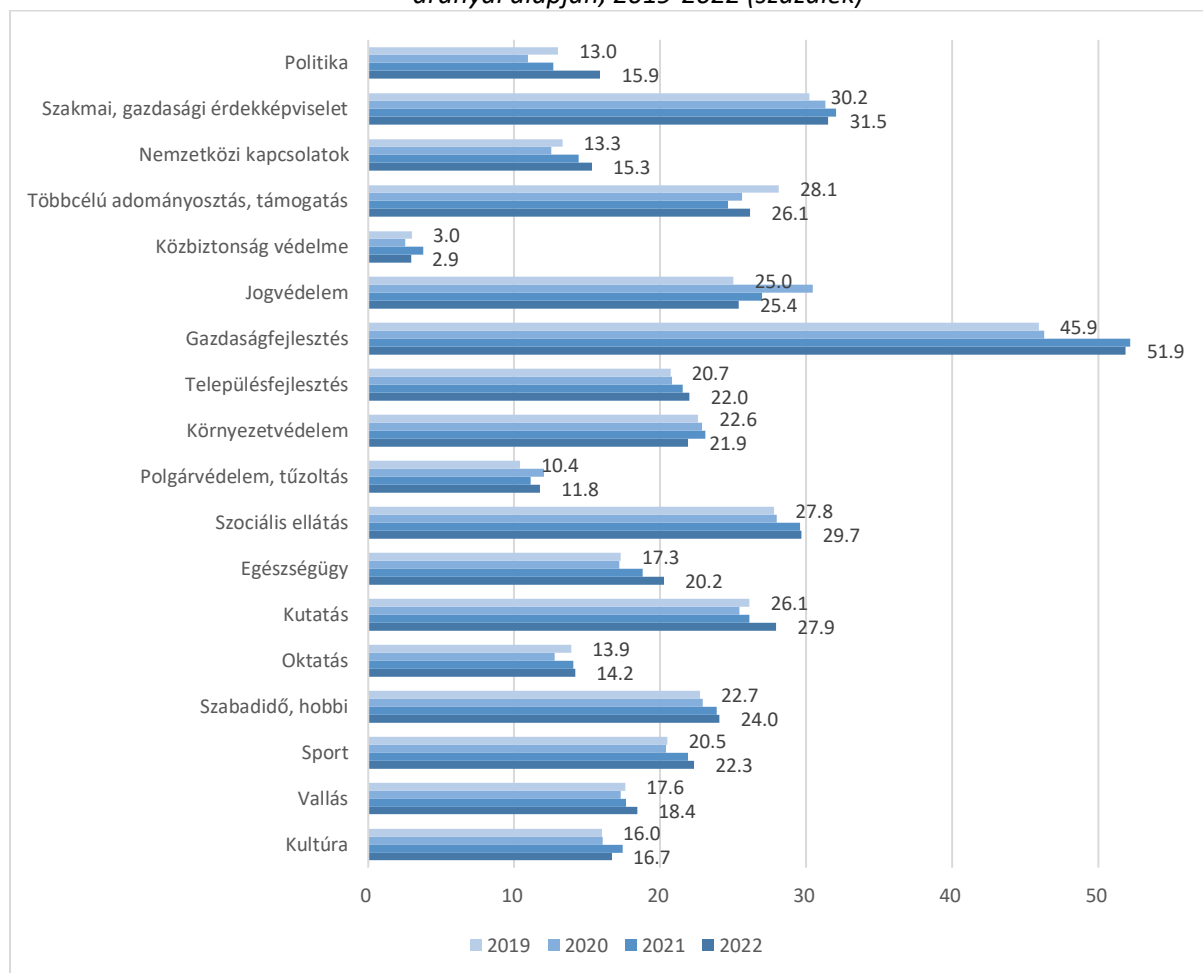
10 Összehasonlításul érdemes megjegyezni, hogy a szervezetek alig 5,5 százalékát kitevő településfejlesztési alszektor az összes bevételek 17,4 százalékát birtokolta 2022-ben. Ugyanezek az arányok a gazdaságfejlesztési alszektor esetében 2,6-9 százalék, az egészségügyi alszektornál 4,4-4,7 a környezetvédelminél pedig 3,4-5,1 százalék, míg a kulturálisnál 14,2-13,4 százalék, a sportnál 14,3 -11,6 százalék, a szabadidő és hobbinál 13,7-3,9 százalék volt.

¹¹ A jelölt százalékos értékek a 2005-ös és 2010-es, a 2012-es és 2016-os, illetve a 2017-es, valamint a 2022-es évekre vonatkoznak.

Egy civil-nonprofit tevékenységi terület szektoron belüli jelentőségének másik mutatója a foglalkoztatási potenciál, amit két adattal lehet érzékeltetni: egyrészt, hogy a szervezetek hány százalékának van (fő- és mellékállású) foglalkoztatottja, illetve, hogy hány foglalkoztatottal rendelkezik. Az alábbiakban ezt két mutatót a 2019 és 2022 közötti időszakra vetítve mutatjuk be (3. és 4. ábra).

Ahogy a lenti ábrán is látható 2019 és 2022 között legnagyobb arányban a gazdaságfejlesztés, a szakmai érdekképviselés és a szociális ellátás terén működő civil-nonprofit szervezetek rendelkeztek (fő- és mellékállású) foglalkoztatottakkal. E rangsorban a legutolsó helyek egyikét foglalja el az oktatási alszektor (átlagosan 13,7 százalékos részesedésével), még úgy is, hogy 2021-ben és 2022-ben nőtt azon szervezetek száma, amelyeknek volt foglalkoztatottja.

3. ábra. Az egyes civil-nonprofit alszektorok jellemzői a foglalkoztatottal rendelkező szervezetek arányai alapján, 2019-2022 (százalék)¹²

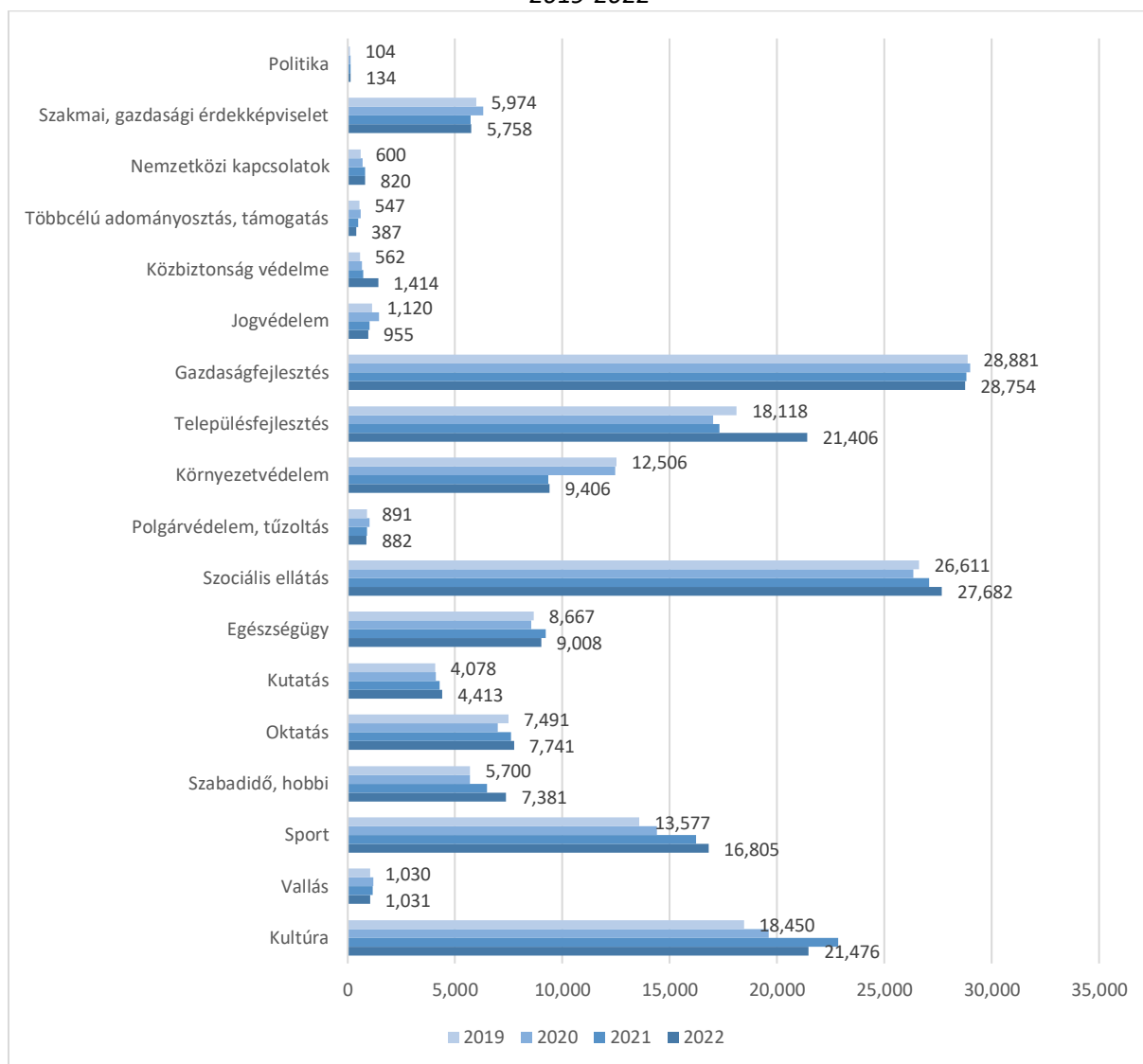

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon 2019 – 2022. Központi Statisztikai Hivatal 2021-2024.

¹² A jelölt százalékos értékek a 2019-es, valamint a 2022-es évekre vonatkoznak.

A magyar önkéntes szektor öt legnagyobb foglalkoztatója 2019 és 2022 között a gazdaságfejlesztési-, a szociális-, a kulturális-, a településfejlesztési- és a sport alszektorok voltak (4. ábra). Az adatok alapján azt látható, hogy – a foglalkoztatottak számát illetően – az öt alszektort különbözőképpen érintették a vizsgált időszakban kialakult válságok. Így például a gazdaságfejlesztési-, a szociális- a sport alszektor növelni tudta a foglalkoztatottjainak a számát 2022-re.

4. ábra. Az egyes civil-nonprofit alszektorok megoszlása az összes foglalkoztatottak száma alapján, 2019-2022¹³

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon 2019 – 2022. Központi Statisztikai Hivatal 2021-2024.

Ezzel szemben a kulturális alszektorban 2020-ban valamivel visszaesett a foglalkoztatottak száma, de 2021-ben már a 2019-es adatokat meghaladóan tudta növelni foglalkoztatási

¹³ A jelölt százalékos értékek a 2019-es, valamint a 2022-es évekre vonatkoznak.

potenciálját, ami 2022-re némileg ismét csökkent. Ugyanakkor a településfejlesztési alszektor sajátos foglalkoztatási potenciált tudott felmutatni, mivel 2020-ban és 2021-ben csökkent, de 2022-re már a 2019-es adatokat meghaladóan nőtt foglalkoztatottjainak száma.

Az oktatási alszektorban 2019-ben 7491 fő- és mellékállású munkavállaló volt, amivel a nyolcadik helyet foglalta el a foglalkoztatottak számát illetően. 2020-ban mintegy hét százalékponttal (6975 főre) csökkent az alszektor foglalkoztatottjainak száma, majd innen, mint egy kilenc százalékpontos emelkedést ért el (7597 fő) 2021-re, ahonnan 2022-ben tovább tudta növelni mintegy két százalékponttal (7741 főre) foglalkoztatottjainak számát. Mindez azt mutatja, hogy a COVID-19 járvány okozta sokkból az oktatási alszektor foglalkoztatottjainak számát illetően egy magasabb szintre tudott visszapattanni. Ugyanakkor ez a foglalkoztatotti szám egy közepes foglalkoztatási potenciált jelent a hazai civil-nonprofit szektorban, ami alapján az feltételezhető, hogy az önkéntes munkavégzésnek fontos szerepe van a szervezetek fenntartásában és működtetésében.

Összegezve az oktatási alszektornak a hazai civil-nonprofit szektorban elfoglalt helyzetét megállapíthatjuk, hogy 2010 és 2022 között a szervezetszámbeli arányát tekintve jelentős pozícióvesztésen ment át. Noha a szektor összes bevételeiből való részesedése folyamatosan csökken, de még így is a szervezetek felső ötödében foglal helyet. Mind a foglalkoztatottal rendelkező szervezetek aránya, mind pedig foglalkoztatási potenciálja alapján a magyar civil-nonprofit szektor középmezőnyében helyezkedik el.

AZ OKTATÁSI CIVIL-NONPROFIT ALSZEKTOR STRUKTURÁLIS JELLEMZŐI, 2010-2022

Mielőtt rátérnénk az oktatási alszektor 2010 és 2022 közötti strukturális jellemzőinek tárgyalására, nem érdektelen, hogy összehasonlításként felidézzük annak kétezres évekbeli főbb jellemzőit Szalainé Homola Andrea és Nagy Józsefné (2002:567 – 568) tanulmánya alapján:

- A 2000-es évekig az oktatási alszektor lényegesen gyorsabb fejlődést mutatott fel, mint más alszektorok;
- alapvetően alapítványi dominancia (92 százalékból) határozta meg jellegét;
- az alapítványok 90 százaléka egyetlen iskola fenntartására alakult, diákokat vagy tanárokat részesített pénzbeli vagy természetbeni támogatásban;

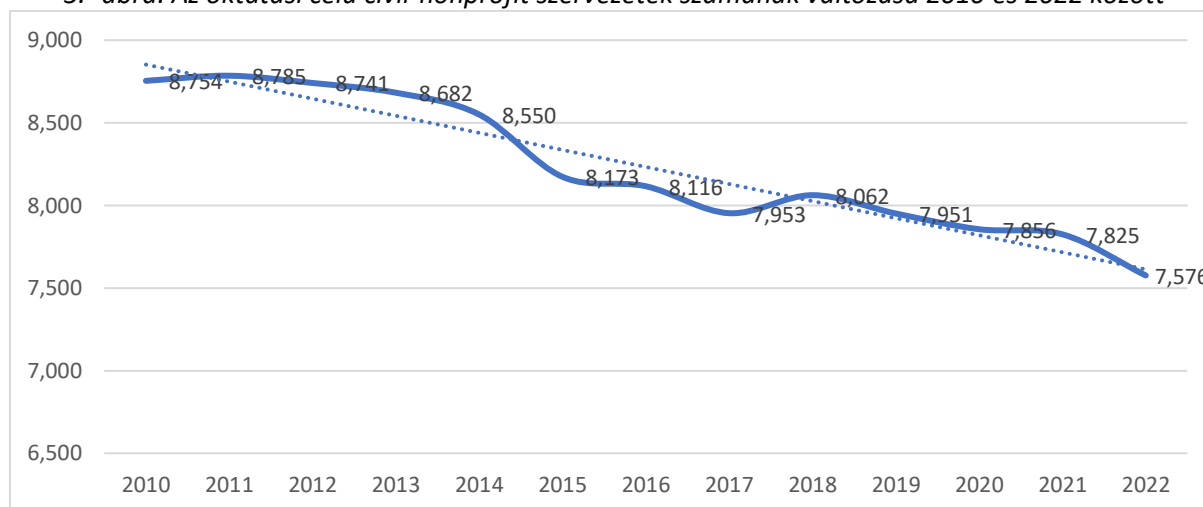
- jellemző forma volt, az egy alapítvány-egy iskola-konstrukció vagy az egy iskola-sok kis alapítvány;
- az alapítványok 70 százaléka az alap- és a középfokú oktatás, míg alig 10 százaléka a felsőoktatás támogatására jött létre;
- az oktatási célú civil-nonprofit szervezetek fővárosi koncentrátságot mutattak, mivel az egynegyedük budapesti székhelyű volt;
- a civil-nonprofit szektor összes bevételeinek 13 százalékát birtokolta, amivel a második legnagyobb bevétellel rendelkező szervezetegység lett.

A következőkben, amikor áttekintjük az oktatási alszektor 2021 és 2022 közötti szervezetszám, szervezet- és tevékenységtípus szerinti jellemzőit, egyrészt reflektálunk ezekre a korábbi eredményekre, másrészt pedig ebben a több, mint másfél évtizedben bekövetkezett oktatáspolitikai változásokra is.

Az oktatási alszektor szervezetszám szerinti alakulása 2010 és 2022 között

Ahogy már fentebb utaltunk rá, 2010-től – a korábbiakhoz képest – az oktatási célú civil-nonprofit szervezetek számában folyamatos csökkenés ment végbe. Az alszektor összes szervezeteinek száma a 2010-es évek elején még 8790 között mozgott, ami 2022-re 7576-ra esett vissza, ami mintegy 15 százalékpontnyi csökkenést jelentett. Amennyiben a 5. ábrát figyelmesebben megnézzük, az oktatási civil-nonprofit szervezetek számának csökkenése 2017-ig volt nagyobb ütemű (mintegy 10 százalékpontnyi), majd 2018 és 2022 között ez valamit lassult (ekkor mintegy 5 százalékpontnyi volt a visszaesés).

5. ábra. Az oktatási célú civil-nonprofit szervezetek számának változása 2010 és 2022 között

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon 2005 – 2022. Központi Statisztikai Hivatal 2007-2024.

A bevezetőben megemlítettük, hogy a Köznevelési Törvény végrehajtási utasítása 2012-2013 között lépett életbe, és azt feltételeztük, hogy ez az „államosítás” hatással volt a köznevelési intézményeket támogató civil-nonprofit szervezetek működésére is. Noha direkt összefüggést a statisztikai adatok alapján nehéz feltárni, de annyi megállapítható, hogy 2012 és 2017 között 9 százalékponttal csökkent az oktatási civil-nonprofit szervezetek száma, azaz a vizsgált időszakra jutó szervezetcsökkenés jelentős része ebben a hat évben realizálódott (5. ábra). A válságokkal terhelt három kritikus évben – a 2019-es bázisévhez képest – mintegy évi 1-1,3, százalékpontos csökkenés volt jellemző az oktatási civil-nonprofit szervezetek körében.

Az oktatási alszektor szervezettípus szerinti alakulása 2010 és 2022 között

Ahogy minden civil-nonprofit alszektor, úgy az oktatási esetében is négyféle szervezettípust különböztet meg a nonprofit statisztika: a (magán)alapítványokat, az egyesületeket és szövetségeket, a köz- és vagyonkezelő alapítványokat, valamint a nonprofit gazdasági társaságokat.

A nonprofit szakirodalom (Evers 1995; Zauner 2002) bázisközei szervezeteknek tartja az egyesületeket és a (magán) alapítványokat, államközelinek a köz- és vagyonkezelő alapítványokat, és gazdaságközelinek a nonprofit gazdasági társaságokat. Magyarországon az államközeli nonprofit szervezetek – a közalapítványok, köztestületek és közhasznú társaságok – 1993-ban¹⁴ jöttek létre, míg a piacközeli nonprofit szervezetek – a nonprofit gazdasági társaságok (közkereseti, betéti, korlátolt felelősségű és részvénytársaságok) – 2006-tól jelentek meg, mint szervezeti formák. E tekintetben a magyar nonprofit szektor trianguláris szervezetűvé vált.

A nonprofit statisztikai felosztás „klasszikus” civil szervezetekként osztályozza a (magán) alapítványokat, az egyesületeket és szövetségeket. A nonprofit vállalkozások közé sorolja a nonprofit gazdasági társaságokat, valamint a kormányzati, önkormányzati alapítású – jobbra közfeladat ellátására, támogatására szakosodott – köz- és vagyonkezelő alapítványokat is. A nonprofit szervezetek harmadik csoportját az *érdekképviselők* (köztestületek, munkaadói, munkavállalói és szakmai szervezetek) alkotják.¹⁵

¹⁴ Az 1993. évi IC törvénnyel. Meg kell jegyezni, hogy a közhasznú társaságoknak a 2006. évi IV. törvény szerint át kellett alakulniuk nonprofit gazdasági társasággá, ennek elmaradása esetén pedig jogutód nélkül szűntek meg.

¹⁵ Forrás: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nonprofit/2020/index.html#footnote-2>

Ezen túlmenően még egy kategorizációval él a nonprofit statisztika: társas nonprofit szervezetnek tekinti a társuláson, illetve tagságon alapuló nonprofit szervezeteket, úgymint az egyesületeket, szövetségeket, a köztestületeket, a munkaadói, munkavállalói és szakmai érdekképviselőket, az egyesüléseket, valamint a nonprofit gazdasági társaságokat.¹⁶ Nem társas szervezetek a valamilyen célvagyon felhasználására és működtetésére létrehozott magán-, illetve köz-, valamint a vagyonkezelő alapítványok.¹⁷ Ez utóbbiakat kifejezetten valamilyen közhasznú tevékenység vagy közfeladat ellátására hozzák létre.

Szalainé és Nagyné 2002-ben megjelent tanulmányukban azt írták, hogy az oktatási alszektor – szervezettípus szerint – az alapítványi dominancia határozza meg (Szalainé – Nagyné 2002). Ez a dominancia 2010 és 2022 között sem változott, csak valamit gyengült az egyesületek, a nonprofit gazdasági társaságok, valamint a köz- és vagyonkezelő alapítványok számának növekedésével. Jól mutatja ezt, hogy 2010-ben még az összes oktatási szervezet 82 százaléka, az évtized közepére 80 százaléka, míg 2022-ben pedig már „csak” 76 százaléka működött alapítványi formában.

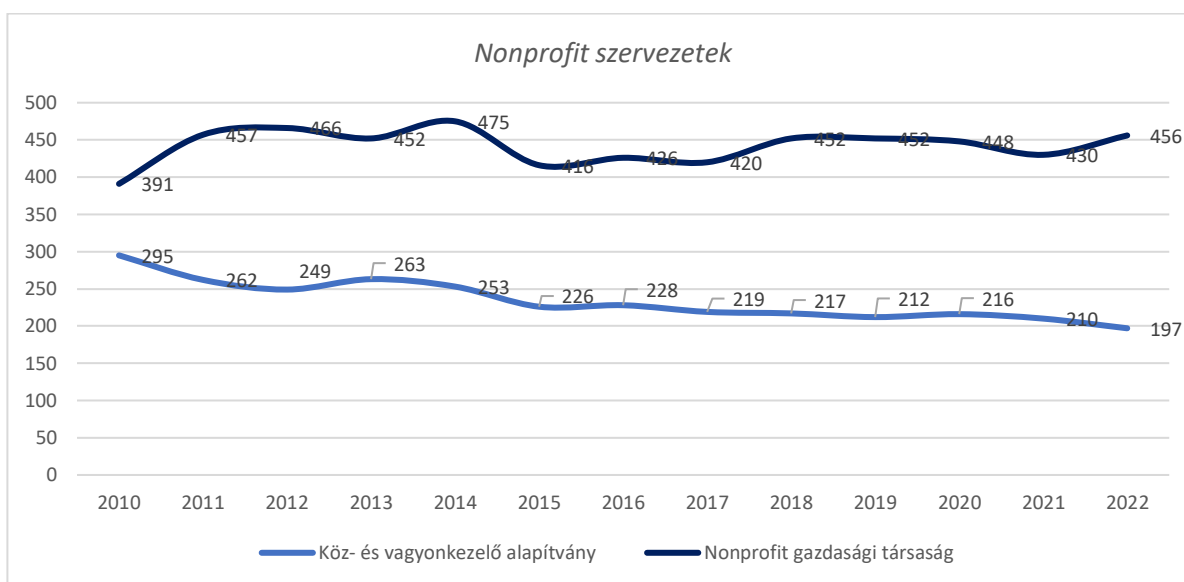
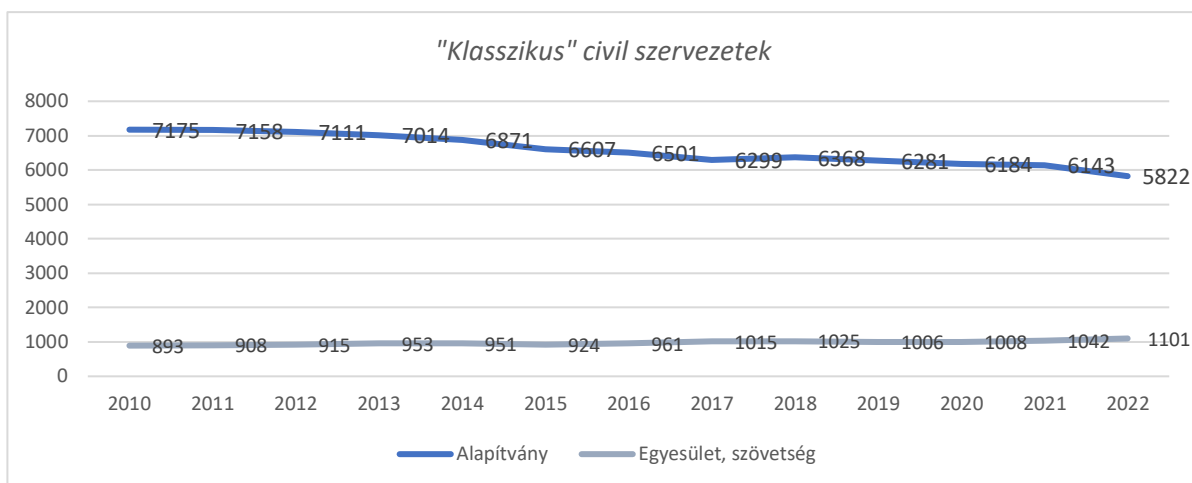
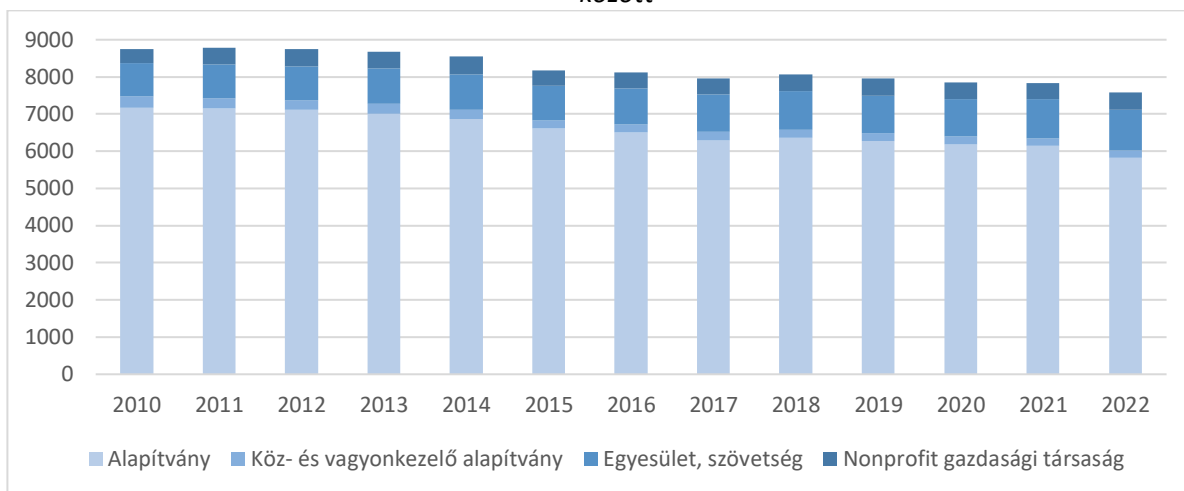
Az állampolgári, közösségi kezdeményezéseket társas formában kifejező egyesületek aránya 11-13 százalék között változott a vizsgált időszakban. Ahogy a 6. ábrán is látható, az alapítványi olló zárulásával az egyesületek száma, ha nem is számottevő mértékben, de folyamatosan emelkedett, ami főként a szülői, illetve tanári szervezetek alapításának tudható be. Az oktatási alszektorra az önkormányzatok által létrehozott közalapítványok a jellemzőek, amelyek aránya 2-3 százalék között mozgott 2010-2022 között. A 6. ábrán jól látható, hogy 2015-től fogva számuk egyre inkább csökken, aminek hátterében az önkormányzati források hiánya, másrészt „érdekvesztésük” állhat, hogy a települési oktatási civil-nonprofit szervezeteket támogassák. A nonprofit gazdasági társaságok száma, noha hullámzóan alakult, de arányuk 4-5 százalékot tett ki a vizsgált időszakban. A szervezetek számában az első felfutás 2013 és 2014 között, a második pedig 2017 után zajlott le.

Az oktatási civil-nonprofit szektort szervezettípus alapján tehát erős homogenitás és bázisközeliség jellemzi, mivel, ha enyhén csökkenő mértékben is, de a (magán)alapítványok dominálják az alszektor (6. ábra).

¹⁶ Forrás: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nonprofit/2020/index.html#footnote-3>

¹⁷ A vagyonkezelő alapítványok a 2021. évi IX. törvénnyel kerültek be a nonprofit jogi formák közé. Lásd erről bővebben: <https://www.nonprofit.hu/tudastar/Maganalapitvanyok-es-vagyonkezelolo-alapitvanyok>

6. ábra. Az oktatási célú civil-nonprofit szervezetek szervezettípus szerinti megoszlása 2010 és 2022 között

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon 2005 – 2022. Központi Statisztikai Hivatal 2007-2024.

Lassú, de folyamatos növekedés figyelhető meg az egyesületek körében, míg a közalapítványok számának csökkenése magyarázhatja a szektor bevételecsökkenését is az elmúlt években. A nonprofit gazdasági társaságok egyrészt számos alapítványi misszió támogatására, illetve szolgáltatások „nonprofitosítására” jöttek létre, főként az óvodai és általános iskolai oktatás körében. Másrészt a szakmunkásképzés terén találunk nagyobb számban nonprofit gazdasági társaságokat. Ez utóbbi, úgy véljük, annak tudható be, hogy a duális szakképzést 2015-ben vezették be és a vállalati támogatások így öltöttek nonprofit formát.

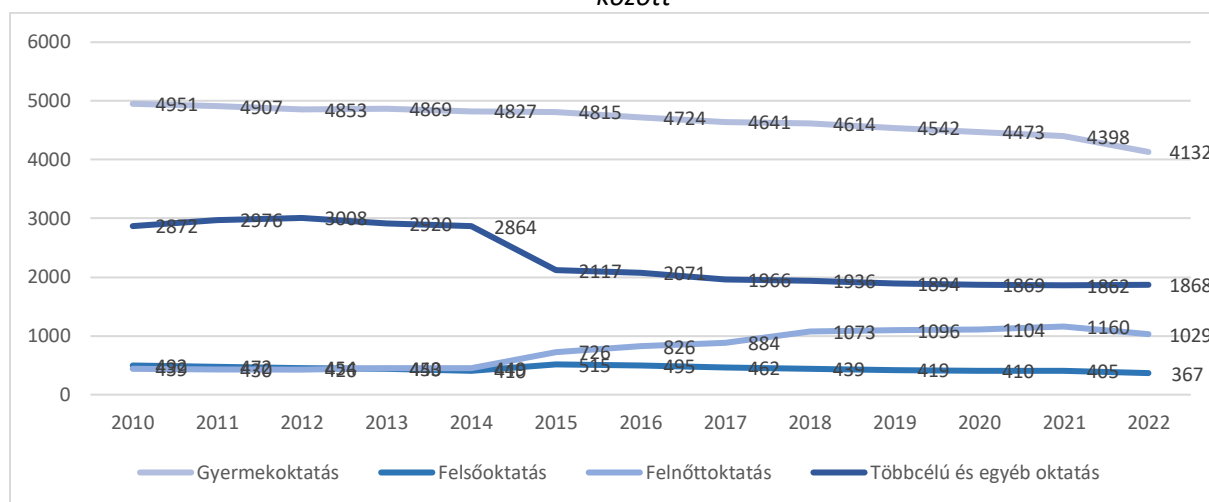
Az oktatási alszektor altevékenységei szerinti jellemzői 2010 és 2022 között

Az nonprofit statisztika az oktatási alszektorban négy fő altevékenységet¹⁸ különböztet meg:

- alap- és középfokú oktatás – gyermekoktatás;
- felsőszintű oktatás – felsőoktatás;
- iskolarendszeren kívüli oktatás, képzés – felnőttoktatás;
- oktatást kiegészítő tevékenység – többcélú egyéb oktatás.

Az oktatási alszektor tevékenységi profilját már a kilencvenes évek óta az „alap- és középfokú oktatás – gyermekoktatás” határozta meg, hiszen a szervezetek 59-56 százaléka (ami 4951-4132 közötti számú szervezetet jelentett, lásd 7. ábra) e tevékenységi területen működött.

7. ábra. Az oktatási célú civil-nonprofit szervezetek altevékenységei szerinti megoszlása 2010 és 2022 között

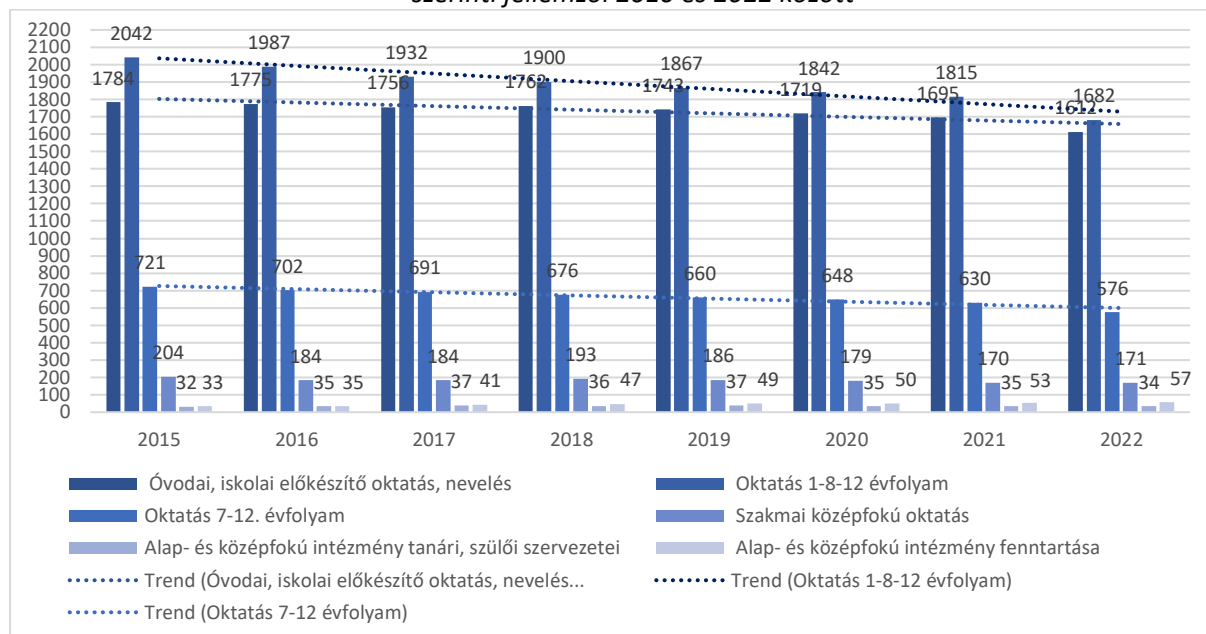

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon 2005 – 2022. Központi Statisztikai Hivatal 2007-2024.

¹⁸ A 2015 utáni és az az előtti NSZOR-kódok szerint.

A másik meghatározó tevékenységüknek az „oktatást kiegészítő tevékenység – többcélú egyéb oktatás” mutatkozott, ami 2010 és 2015 között az oktatási szervezetek mintegy harmadára volt jellemző. Az ezt követő szervezetszám-csökkenést a 2015-ben bevezetett új NSZOR-kód is magyarázhatja, ami egyfajta profiltisztítást eredményezhetett. Jól mutatja ezt, hogy míg 2010 és 2015 között az „iskolarendszeren kívüli oktatást, képzést – felnőttoktatást” végző szervezetek száma alig 430-450 oktatási szervezetet tett ki, addig 2015 után számuk folyamatosan emelkedett és meghaladta 1100-at is. Konstansan legkisebb a számuk azon oktatási szervezeteknek, amelyek „felsőszintű oktatás – felsőoktatás” területén működnek. A következőkben az „alap- és középfokú oktatás – gyermekoktatás” altevékenységi csoporthoz tartozó oktatási tevékenységeket vizsgáljuk meg a 2015 és 2022 közötti időszakban. Az időintervallum-szűkítés oka, hogy az új NSZOR-kód ettől az időtől teszi lehetővé a részletes elemzést. Ahogy 8. ábrán is látható, az „alap- és középfokú oktatás – gyermekoktatás” altevékenység körében a legtöbb (mintegy 2042-1682 közötti) civil-nonprofit szervezet az általános iskolákat támogatta vagy az ott folyó szakmai munkához kapcsolódott. Számuk azonban 2015 és 2022 között mintegy 21 százalékkal csökkent.

8. ábra. Az „alap- és középfokú oktatás – gyermekoktatás” altevékenység tevékenységcsoportok szerinti jellemzői 2010 és 2022 között

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon 2005 – 2022. Központi Statisztikai Hivatal 2007-2024.

Másodikként az óvodai és iskolai előkészítést, nevelést célul kitűző tevékenységi terület emelkedik ki, 1784-1612 közötti szervezetet számlálva, és esetükben a csökkenés csak 11

százalékos volt a vizsgált időszakban. Figyelemre méltó, hogy a középfokú oktatás támogatására az oktatási civil-nonprofit szervezetek mintegy négy százaléka vállalkozott és számuk 721-561 között alakult. Ugyancsak állandónak mondható 2015 és 2022 között azon kisszámú (30-35 közötti) szervezeteknek száma, amelyek az „alap- és középfokú intézmény tanári, szülői szervezeteit” jelenítik meg, illetve intézményi támogatását végzik.

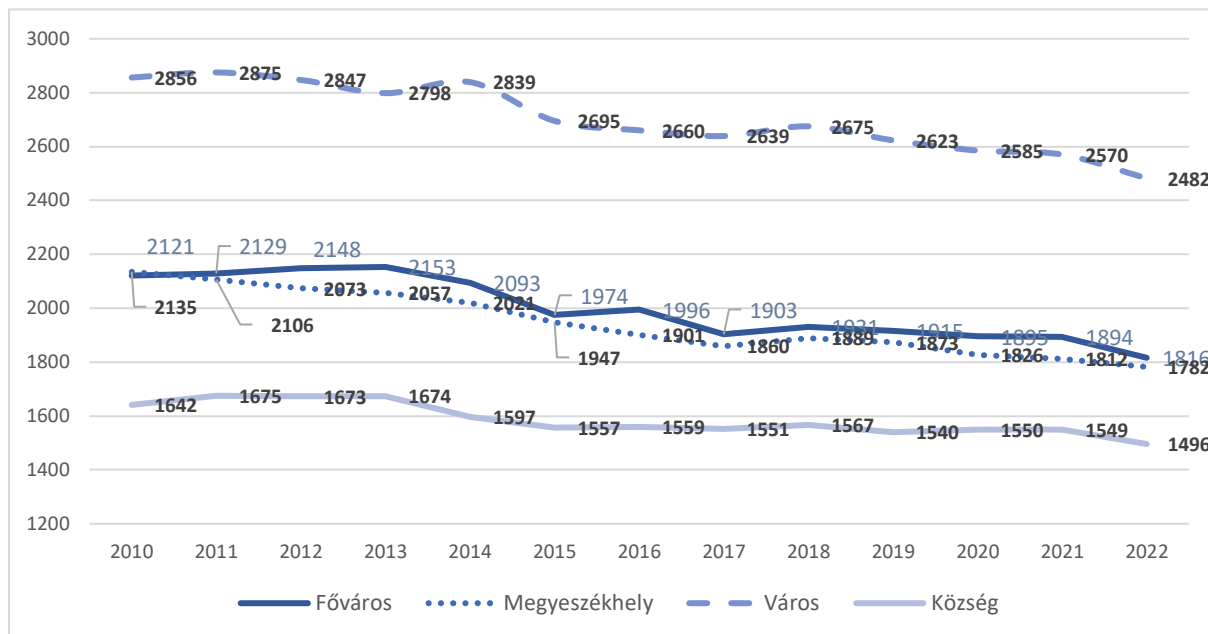
Az alszektor súlyát jelentő oktatási alapítványok működésének kiemelt területe tehát az „alap- és középfokú oktatás – gyermekoktatás”, és ezen belül is az általános iskolák, illetve óvodák támogatása jelenik meg a legnagyobb arányban. A szervezetszám-csökkenés arra utal, hogy egyre fogy az a többlet anyagi-, szellemi- és humán erőforrás, ami kiegészítené vagy kijavítaná e két közoktatási terület problémáit. Így az ezer sebből vérző közoktatás lassan elveszti azt a háterszínét, ami hozzá tudna járulni ahhoz, hogy legalább szinten tudja tartani működését.

Az oktatási alszektor települési sajátosságai 2010 és 2022 között

Az oktatási alszektort a kétezres évekig – ahogy Szalainé és Nagyné (2002) megállapította – erős fővárosi koncentrálttság jellemezte, mivel a szervezetek egynegyede budapesti volt. A 2010 és 2022 közötti adatok ezzel szemben azt mutatják, hogy az oktatás támogatására létrejött (mintegy 2856 és 2482 közötti számú) civil-nonprofit szervezetek egyharmada már (kis)városokban volt megtalálható (9. ábra). Őket követik a budapesti és a megyeszékhelyi szervezetek, amelyek átlagosan egy-egy harmadát tették ki az összes oktatási szervezeteknek a vizsgált időszakban. Végezetül a községi illetőségű oktatási szervezeteket találjuk, amelyek az összes szervezet megközelítőleg egyötödét jelentették. Úgy véljük, ebből a települési megoszlásból két következtetés vonható le. Egyrészt a városokban lakók számára fontos a közoktatás támogatása és ehhez megvan a civil aktivitásuk és az anyagi erejük is. Másrészt a közoktatás hiányosságait ők érzékelik olyan mértékűnek, hogy ezt alapítványok és egyesületek létrehozásával támogassák. A községekben lakók számára ezek a problémák legalább ilyen súllyal jelentkeznek, de erejükből a már csak a meglévő civil-nonprofit szervezetek támogatására futja, amire a szervezetszám nem túl nagy ingadozásából következtethetünk. Érdekes képet kapunk, ha az „alap- és középfokú oktatás – gyermekoktatás” területén működő oktatási civil-nonprofit szervezetek települési megoszlását vizsgáljuk meg (10. ábra). Jól látható, hogy a legnagyobb számban itt is a városi civil-nonprofit szervezetek képviseltetik magukat, amelyeket a községi és a megyeszékhelyeken működő szervezetek követnek, a sort pedig a budapesti szervezetek zárják. Ennek hátterében egyrészt az agglomerációs folyamatok

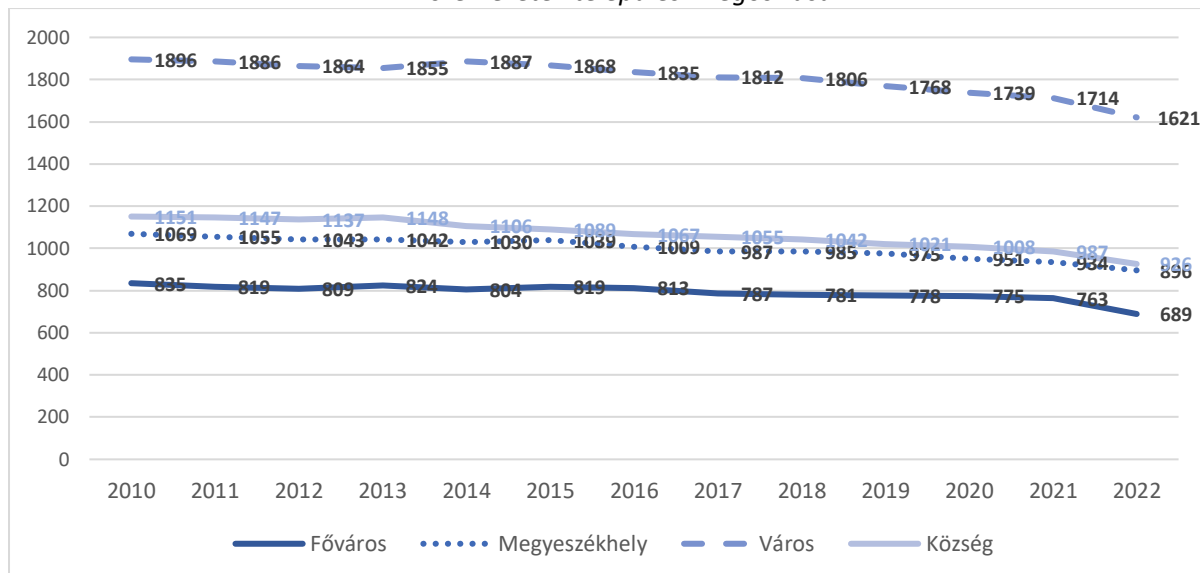
állhatnak, másrészt pedig az olyan civil-nonprofit szervezetek működése, amelyek a hátrányos helyzetű, óvodás és általános iskolás korú gyermekek fejlesztésére és oktatási támogatására jöttek létre és községekben működnek.

9. ábra. Az oktatási célú civil-nonprofit szervezetek települési megoszlása 2010 és 2022 között

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon 2005 – 2022. Központi Statisztikai Hivatal 2007-2024.

10. ábra. Az „alap- és középfokú oktatás – gyermekoktatás” tevékenységhez tartozó civil-nonprofit szervezetek települési megoszlása

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon 2005 – 2022. Központi Statisztikai Hivatal 2007-2024.

Érdemes azonban megjegyezni, hogy 2019-hez viszonyítva 2022-re a városi oktatási szervezetek száma hat, a budapesti és megyeszékhelyi szervezeteké öt, míg a községi szervezeteké csak három százalékponttal csökkent.

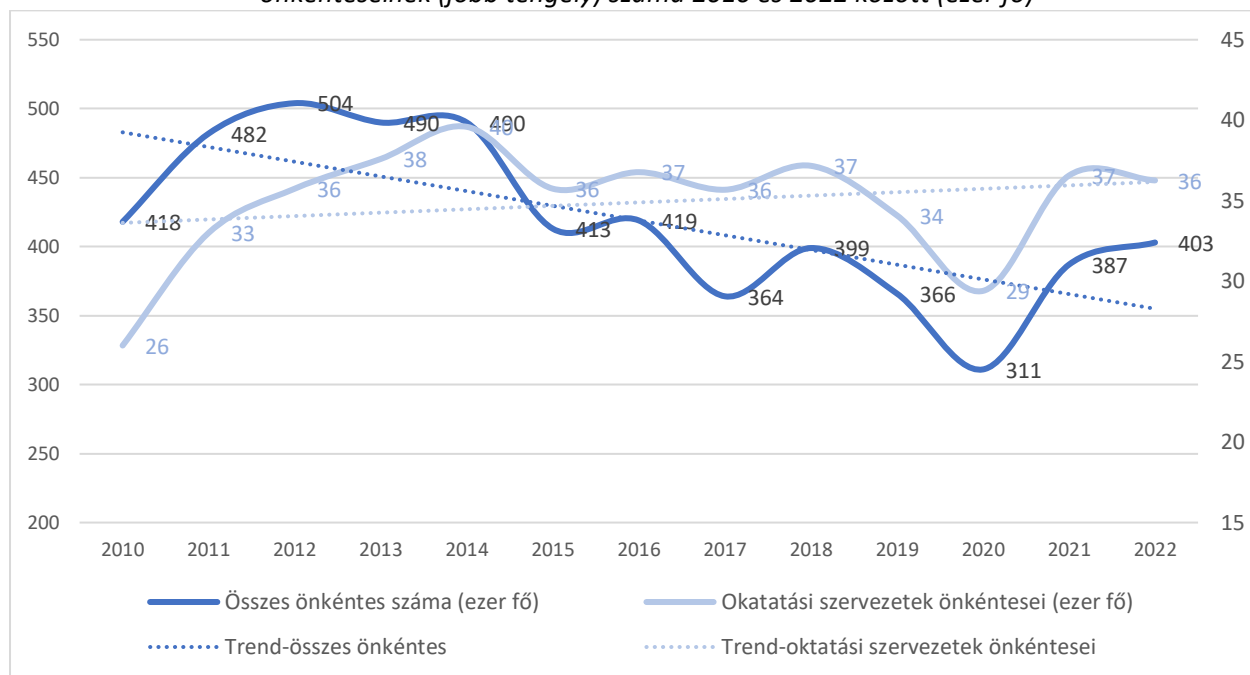
AZ ÖNKÉNTESÉG JELLEMZŐI AZ OKTATÁSI CÉLÚ CIVIL-NONPROFIT ALSZEKTORBAN, 2010-2022

Ahogy a bevezetőben is írtuk, először az oktatási alszektorban foglalkoztatott önkéntesek jellemzőit – önkéntesek száma, önkéntesség gyakorisága – vizsgáljuk meg, majd pedig az alszektorhoz kapcsolódó önkéntesség gazdasági erejét – önkéntesek által ledolgozott munkaórák, azok becsült értéke alapján – mutatjuk meg.

Az önkéntesek száma az oktatási alszektorban, 2010-2022

2010 és 2022 között az önkéntesekkel rendelkező oktatási civil-nonprofit szervezetek átlagosan mintegy 35 ezer önkéntest foglalkoztattak, amely az összes, civil-nonprofit szektorban foglalkoztatott önkéntes közel 9 százalékát tette ki. A 11. ábrán jól látható, hogy a vizsgált időszakban az oktatási önkéntesek száma egy emelkedő trendet mutat, szemben az összes önkéntes számát megjelenítő csökkenő trenddel. Amennyiben részletesen megvizsgáljuk, hogy miként alakult az elmúlt több, mint másfél évtizedben az oktatási alszektor önkénteseinek száma, akkor az adatok azt mutatják, hogy 2010 és 2014 között az oktatási önkéntesek száma gyors növekedésnek indult, és elérte a 39,5 ezer önkéntesszámot. Ezt követően az oktatási önkéntesek számának alakulása, ha kisebb amplitúdóval is, de szinte leképezte az civil-nonprofit szektor összes önkéntesszámának hullámzását. A 11. ábra adatai jól mutatják azt is, hogy az önkéntesek számának változásában 2020 egy mélypont volt mind az önkéntes-szektor, mind pedig az oktatási alszektor számára. 2020-ban az oktatási civil-nonprofit szervezeteknek 29400 önkéntesük volt, de ez az összes önkéntes 9,5 százalékát tette ki, ami arra utal, hogy noha nem elhanyagolható számú önkéntest veszített az alszektor, de ez nem volt olyan mértékű, mint ami szektorszinten volt tapasztalható. 2021 és 2022 között szektorszinten ismét növekedésnek indult az önkéntesek száma, de ez az oktatási alszektorban csak 2021-ben jelentkezett, majd 2022-ben ismét kismértékű csökkenés volt tapasztalható az önkéntesek számában.

11. ábra. A civil-nonprofit szektor összes önkénteseinek (bal tengely) és az oktatási alszektor önkénteseinek (jobb tengely) száma 2010 és 2022 között (ezer fő)

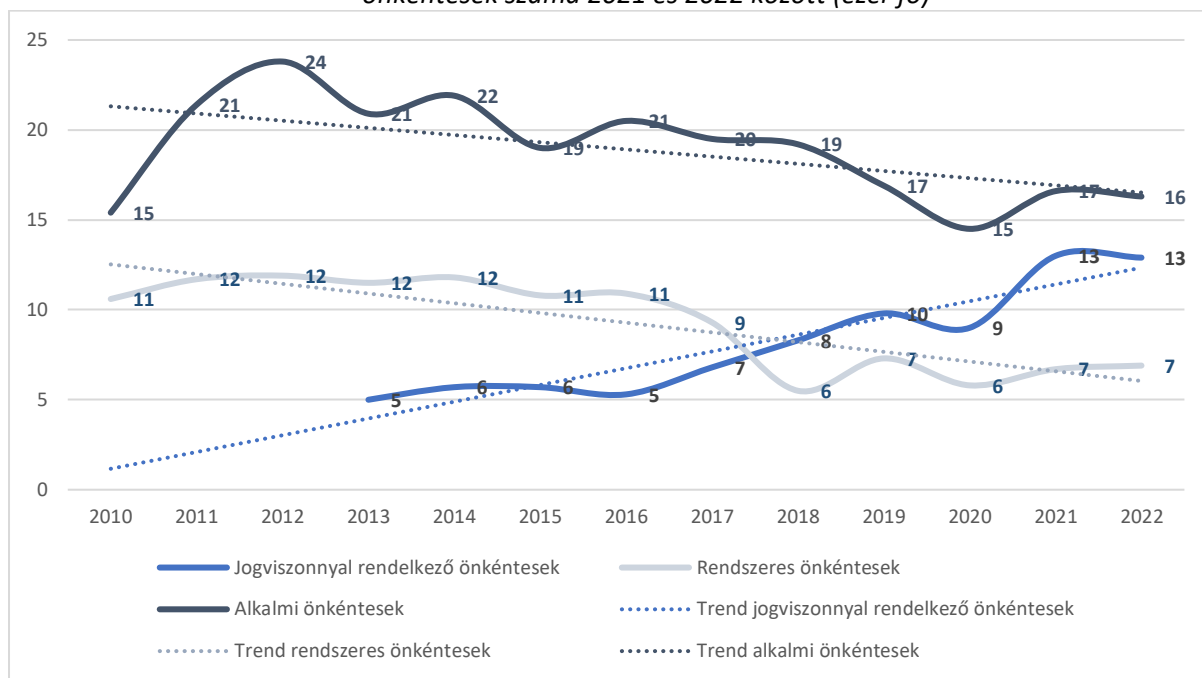

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon 2005 – 2022. Központi Statisztikai Hivatal 2007-2024.

Az önkéntesség gyakorisága az oktatási alszektorban, 2010-2022

Az önkéntesség gyakoriságának tekintetében a nonprofit statisztika kezdetben két típusú önkéntességet mért: a rendszeres és az alkalmi önkéntesek számát. 2013-tól vannak arra nézve adatok, hogy a civil-nonprofit szervezetek – a 2005. évi LXXXVII. törvény adta lehetőségekkel élve – hány jogviszonnyal rendelkező önkéntest foglalkoztatnak. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a magyar önkéntes-szektor már az 1990-es évektől fogva az alkalmi önkéntesek túlsúlya jellemezte és sokkal kevesebb rendszeres önkéntesről adtak számot a szervezetek. Ahogy a 12. ábra is mutatja az oktatási alszektorra is jellemző az alkalmi önkéntesek túlsúlya, míg a rendszeres önkéntesek aránya 41-19 százalék között ingadozott a vizsgált időszakban. Mindkét önkéntes-típus esetében egy csökkenő trendet figyelhetünk meg. Ennek hátterében az állhat, hogy 2013-tól – kisebb ingadozásoktól eltekintve – dinamikus (mintegy 60 százalékkal) nőtt a jogviszonnyal foglalkoztatott önkéntesek száma, mivel a kezdeti 13 százalékról indulva 2022-ben az oktatási önkénteseknek már 36 százaléka jogviszonnyal rendelkező önkéntes volt. Ezek az adatok az oktatási civil-nonprofit szervezetek egy részének stratégiai gondolkodására utalnak, illetve arra, hogy a szervezetek azért, hogy önkéntesek elköteleződését növelni tudják szerződést kötnek velük, ami azzal is jár, hogy a törvényben meghatározottak szerint bizonyos költségeiket megtérítik.

12. ábra. Az oktatási alszektorban foglalkoztatott alkalmi, rendszeres és jogviszonnyal rendelkező önkéntesek száma 2021 és 2022 között (ezer fő)

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon 2005 – 2022. Központi Statisztikai Hivatal 2007-2024.

Az önkéntesség gazdasági ereje az oktatási alszektorban

Az oktatási önkéntesek által ledolgozott munkaórák és az önkéntesek számát összevetve az látható, hogy nagyon hullámzóan alakult 2010 és 2022 között az, hogy milyen volt az oktatási önkéntesek teljesítménye: valójában 2019-től érzékelhető az, hogy számarányukhoz képest több munkaórát teljesítenek az oktatási önkéntesek, míg addig viszonylag alacsonynak volt mondható az önkéntes munkaórák mennyisége (13. ábra).

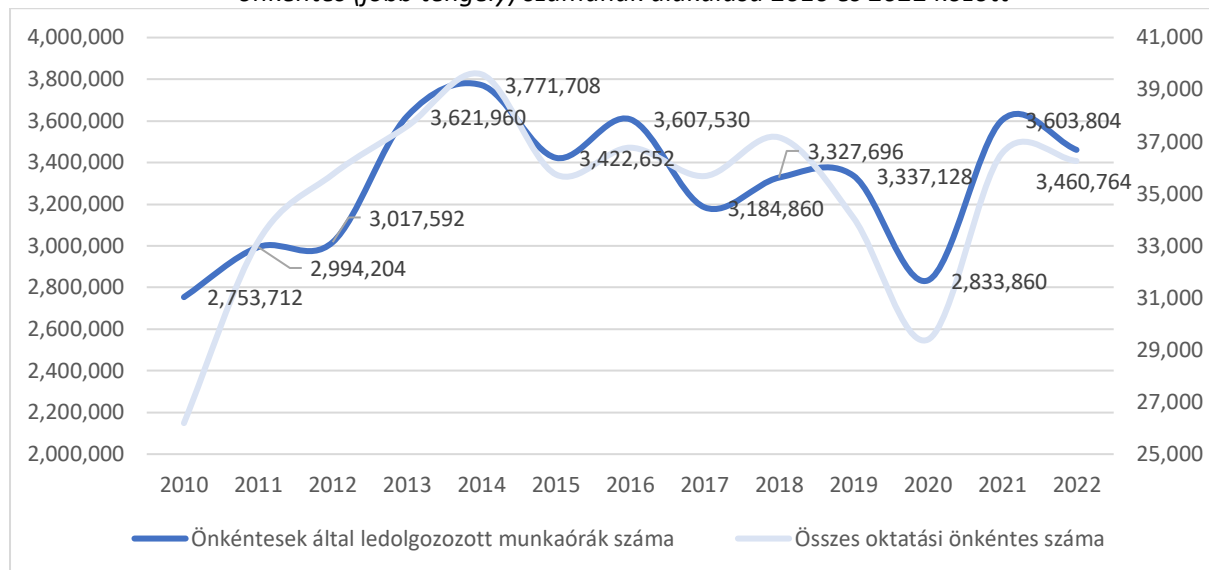
Amennyiben az egy önkéntesre jutó munkaórák számát hasonlítjuk össze az önkéntesek számával – a szektor, illetve az oktatási alszektor szintjén –, akkor az látható (14. ábra), hogy 2010 és 2022 között egy oktatási önkéntes kevesebb munkaórát (átlagosan évi 95 órát) teljesített, mint ami sektorszinten (átlagosan évi 122 óra) tapasztalható.

Mindez véleményünk szerint arra utal, hogy az oktatási alszektorban az önkéntesek munkája inkább a szervezetek működtetésével kapcsolatos, és kevésbé szolgáltatói feladatok ellátásában nyilvánul meg, ami az oktatási civil-nonprofit szervezetek alig 20-30 százalékáról mondható el.

Összességében az oktatási alszektorban az önkéntesek munkája nem elhanyagolható gazdasági erőt képvisel, noha ez sektorszinten az átlagosnál alacsonyabb értéket jelent. Ennek hátterében egyrészt strukturális, finanszírozási, másrészt az alszektor társadalmi

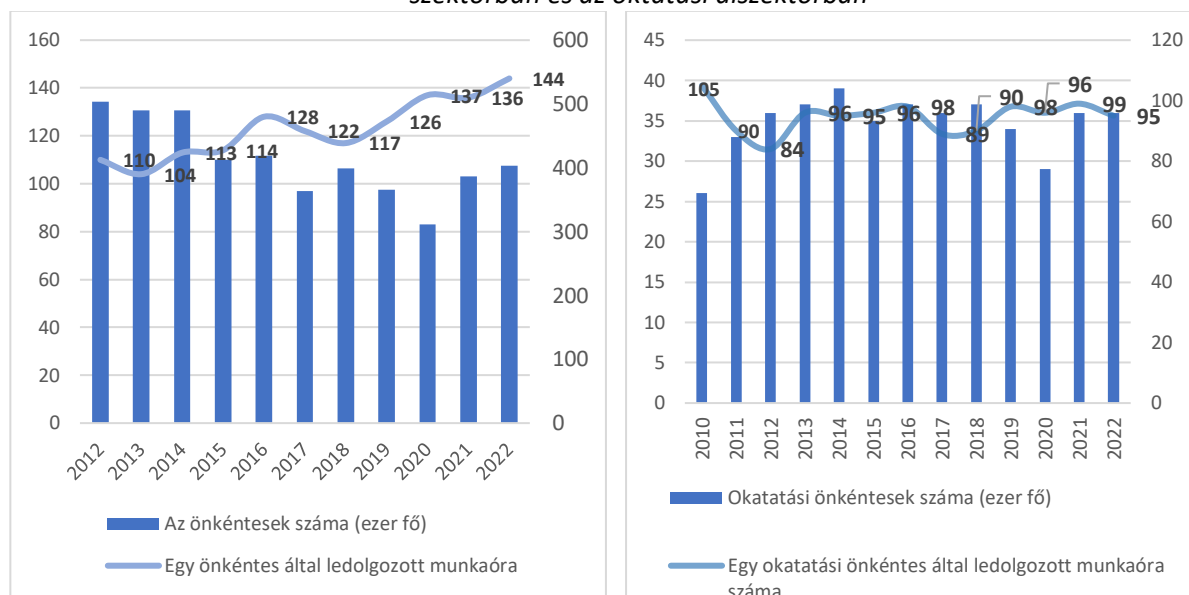
beágyazottságának gyengülése és önkéntesmenedzsmenti problémák állhatnak, amelyek nem függetlenek a hazai oktatáspolitikában végbement, illetve társadalmi gazdasági változásoktól sem.

13. ábra. Az oktatási önkéntesek által ledolgozott munkaórák (bal tengely) és az összes oktatási önkéntes (jobb tengely) számának alakulása 2010 és 2022 között

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon 2005 – 2022. Központi Statisztikai Hivatal 2007-2024.

14. ábra. Az egy önkéntesre jutó munkaórák és az összes önkéntes száma a civil-nonprofit szektorban és az oktatási alszektorban

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon 2005 – 2022. Központi Statisztikai Hivatal 2007-2024.

ÖSSZEGZÉS

A magyar oktatási alszektorról szóló nonprofit statisztikai elemzésünk főbb eredményei azt mutatják, hogy 2010 és 2022 között a következő változások történtek az alszektorban:

- A civil-nonprofit szektorban szervezetszám tekintetében elfoglalt pozíciója 2011 óta folyamatosan csökkent.
- A vizsgált időszakban szervezetszámbeli arányánál átlagosan 2-5 százalékponttal alacsonyabb bevétellel rendelkezett.
- Mind a foglalkoztatottal rendelkező, mind a foglalkoztatottal nem rendelkező civil-nonprofit alszektorok rangsorában a legutolsó helyek egyikét foglalja el az oktatási alszektor.
- Az oktatási civil-nonprofit szektort szervezettípus alapján erős homogenitás és bázisközelség jellemzi, mivel, ha enyhén csökkenő mértékben is, de a (magán)alapítványok dominálják az alszekort.
- A kilencvenes évek óta az oktatási alszektor működésének kiemelt területe az „alap- és középfokú oktatás – gyermekoktatás”, amely azt mutatja, hogy az oktatási civil-nonprofit szervezetek több, mint a fele-háromötöde az általános iskolákat, óvodákat támogatta vagy az ott folyó szakmai munkához kapcsolódott.
- Átrendeződés történt a vizsgált időszakban az oktatási alszektor települési jellemzőiben, ugyanis az oktatás támogatására létrejött (mintegy 2856 és 2482 közötti számú) civil-nonprofit szervezetek egyharmada már (kis)városokban volt megtalálható.
- Fontos kiemelni, hogy az „alap- és középfokú oktatás – gyermekoktatás” területén működő oktatási civil-nonprofit szervezetek települési megoszlása szerint a városi szervezetek mellett a községi szervezetek játsszák ezen tevékenységi területen a második legmeghatározóbb szerepet.

Az eredmények alapján úgy véltük, hogy társadalmi beágyazottságánál fogva az oktatási alszektorban történt változásokra erős kihatással volt a közoktatás strukturális és irányítási átszervezése, az 1 százalékos felajánlást lehetővé tevő adójogi szabályozásokban bekövetkezett változások, az önkormányzati és az állampolgári „érdekvesztés”, valamint forrásszegénység. Mindezek alapján azt állapíthattuk meg, hogy a kilencvenes évek elején még megvolt a lehetősége annak, hogy a hazai oktatási alszektorban kialakuljon a szervezetek olyan szervezetegyettsége, amely képes kiegészíteni, korrigálni, vagy helyettesíteni az állami és

piaci „kudarokat”. A nonprofit statisztikai adatok elemzése alapján az látszik, hogy erre az oktatási civil-nonprofit szervezetek alig egyharmada-egyötöde képes.

Tanulmányunk egyik fő kérdése az volt, hogy az oktatási alszektor a 2019-es bázisévhez képest miként vészelte át a válságokkal terhes 2020 és 2022 közötti időszakot. Az ezzel kapcsolatos eredmények a következőkre hívják fel a figyelmet:

- A szervezetszám szerinti lassú ütemű változás „végpontja” 2022-ben volt, mert az oktatási alszektor civil-nonprofit szektoron belüli aránya 12,4 százalékra esett vissza – bár még ezzel együtt is a negyedik legnagyobb szervezetszámmal rendelkező alszektor maradt. A válságokkal terhelt három kritikus évben – a 2019-es bázisévhez képest – mintegy évi 1-1,3 százalékpontos csökkenés volt jellemző az oktatási civil-nonprofit szervezetek körében.
- 2020-ban az oktatási civil-nonprofit szervezetek 29 400 önkéntesük volt, de ez az összes önkéntes 9,5 százalékát tette ki, ami arra utal, hogy noha nem elhanyagolható számú önkéntest veszített az alszektor, de ez nem volt olyan mértékű, mint ami szektorszinten volt tapasztalható. 2021 és 2022 között szektorszinten ismét növekedésnek indult az önkéntesek száma, de ez az oktatási alszektorban csak 2021-ben jelentkezett, majd 2022-ben ismét kismértékű csökkenés volt tapasztalható az önkéntesek számában.
- 2022-ben az oktatási önkénteseknek már 36 százaléka jogviszonnyal rendelkező önkéntes volt, ami az oktatási civil-nonprofit szervezetek egy részének stratégiai gondolkodására utal.
- 2019-től látható az, hogy számarányukhoz képest több munkaórát teljesítenek az oktatási önkéntesek, míg addig viszonylag alacsonynak volt mondható az önkéntes munkaórák mennyisége.

IRODALOM

- Bartal Anna Mária (2005): *Nonprofit elméletek, modellek, trendek*. Budapest: Századvég.
- Evers, Adalbert (1995): Part of the welfare mix: The third sector as an intermediate area. *Voluntas*, 6(2) pp. 159-182. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF02353995>
- Gerencsér Balázs – Oprics Judit – Tanító Zsófia – Vagyas Fanni (2016): Civil szervezetek a közoktatásban – civil programok sikerének néhány tényezője. *Civil Szemle*, 13(1) pp. 31-58.
- James, Estelle (1987): The Nonprofit Sector in Comparative Perspective. In: Powell, Walter W. (szerk.) *The Nonprofit Sector: A Research Handbook*. New Haven: Yale University Press.
- Kuti Éva (1998): Hívjuk talán nonprofitnak... A jótékonyság, a civil kezdeményezések és az állami keretből kiszoruló jóléti szolgáltatások szektorra szerveződése. Budapest: Nonprofit Kutatócsoport.

- Laki Ildikó – Sebestény István – Bartal Anna Mária (2023): A magyar kulturális civil-nonprofit szervezetek és az önkéntesség jellemzői a szakirodalmi elemzések és a statisztikák (2010 – 2021) alapján. *Önkéntes Szemle*, 3(3) pp. 3-30. DOI: <https://doi.org/10.53585/onkszem.2023.3.3-30>
- Nahalka István (2022): Közoktatás-politika 2018-2022. *Educatio*, 31(1) pp. 14-29.
DOI: <https://doi.org/10.1556/2063.31.2022.1.2>
- Perpék Éva – Kiss Márta (2024): A tanulási eredményességet célzó programelemek és az önkéntesség lehetőségei a komplex járási Gyerekesély programokban. *Önkéntes Szemle*, 4(1) pp.
- Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. (1995): *Szektor születik*. Ford. Kuti Éva. Budapest: Nonprofit Kutatócsoport
- Szűcs Norbert – Fejes József (2024): A tanodák működése és a tanodai önkéntesség keretei. *Önkéntes Szemle*, 4(1) pp. 31-54.
- Szalaiiné Homola Andrea – Nagy Józsefné (2002): A nonprofit szervezetek fejlődése 1992-től napjainkig. *Statisztikai Szemle*, 80(5-6) pp. 557-576.